

Glas otroka z izkušnjo travme v procesih podpore in pomoči v rejništvu

Nina Mešl, Mojca Šeme, Tadeja
Kodele

Uvodoma pogledjmo širši okvir za nadaljnje razmišljanje o razvoju rejništva za najboljšo možno podporo otroka v rejništvu

Podpora družini v postopkih zaščite otrok kot otrokova pravica

(Dolan et al., 2021)

<https://www.google.si/>

Otrok v rejništvu živi z dvema družinama. Otrokova pravica je, da obe družini prejmeta ustrezno podporo.

Rejništvo je kompleksen sistem in ne moremo imeti vnaprej znanih dobrih izidov za otroka, ker jim moramo v kompleksnem procesu sodelovanja vseh udeleženi še skupaj ustvariti.

Podpora družinam je otrokova pravica (Dolan et al., 2021)

razmerje med dobrobitjo otroka kot osrednjim konceptom sodobnih pravnih sistemov in sistemov socialnega varstva ter družino kot ključno institucijo v družbi za zaščito, razvoj in zagotavljanje splošne blaginje otroka

ob upoštevanju dejstva, da mednarodni pravni standardi priznavajo, da se otrokove pravice najbolje uresničujejo v družinskem okolju, je ključno vprašanje, kakšno podporo družinam zagotavljajo sodobne družbe pri uveljavljanju otrokovih pravic, s kakšno retoriko in rezultati

To pa nikoli ne sme pomeniti varovanje družine na račun otroka. **Varne izkušnje** z odraslimi so otrokova pravica! Kako jih lahko zagotovimo?

Podpora družini pomeni tudi podporo otroku

Matična družina

Potrebuje podporo:

- centra za socialno delo,
- zdravstva,
- šole,
- vrtca,
- sodišča itd.
- ter rejniške družine.

Rejniška družina

Potrebuje podporo:

- centra za socialno delo,
- zdravstva,
- šole,
- vrtca,
- sodišča itd.

Na družino usmerjen pristop in na otroka usmerjen pristop; pristop, ki izhaja iz perspektive moči, na odnosu utemeljen pristop.

Glasovi otrok v postopkih zaščite

*intervjuji z otroki v okviru projekta "Interdisciplinary lifelong learning programme in child protection" (Unicef)

»Da bi tako kot je sedaj, večkrat poklicali mamo pa atija na mesec, da sta prišla, da sta se pogovarjala. Mislim, da se starša ne bi izboljšala, če ne bi imela tega pogovora tu na CSD.« (intervjuvanka 3)

Intervjuvanke, ki so doživele izkušnjo nasilja, so poudarile, da bi si želele, da se povzročitelju nasilja nudi podpora in pomoč, namesto da se le poda prijava ali da storilec prejme kazen v obliki zapora.

- v pomoč neformalna podpora s strani družinskih članov, ki niso izvajali nasilja,
- ni bilo v pomoč, ko so se morali otroci, in ne storilec, umakniti iz domačega okolja.

Kompleksnost sistema rejništva

Odrasli moramo delovati v otrokovem najboljšem interesu, hkrati pa poskrbeti za njegovo zaščito.

Slišati in upoštevati otroka, njegovo matično in rejniško družino, druge organizacije.

Soočanje s težkimi temami, izkušnjami, situacijami.

Kako v tej kompleksnosti ohraniti ravnovesje med zaščito otroka in omogočanjem participacije otroka?

Otroci si želijo imeti nekoga, ki...

(Turner, 2003; Cleaver idr. 2004; Morgan, 2006; Holland, 2011; Horwath, 2011)

- ✓ Je spoštljiv.
- ✓ Je podporen in se zanima zate.
- ✓ Uporablja razumljiv jezik.
- ✓ Te posluša in ne samo predvideva, kaj naj bi bilo dobro zate.
- ✓ Nudi podporo, dokler jo potrebuješ.
- ✓ Ti razloži proces, namen srečanj, kaj se bo zgodilo.
- ✓ Na srečanjih z odraslimi varuje prostor za tvoj glas.
- ✓ Ti da možnost izbire in obrazloži sprejete odločitve.
- ✓ Ne sodi, ampak poskuša razumeti.

Kako varovati glas otroka?- I

„Ker me SD ni poslušala, sem se odločil, da tudi jaz nje ne bom poslušal.“

(15-letni fant, Saebjornsen&Wiiumsen, 2017)

- Jezik socialnega dela.
- *Ne spregledamo čustev otroka:* otrok se pogosto lahko izogiba pogovoru o čustvih, sploh močnih, ker se želijo izogniti bolečini, ki spremlja močna čustva.
- Pravica do posvetovanja in informiranja (*Informacije in razlage o storitvah oz. o vlogi SD so ključne, da otroci lahko prepoznajo smisel v njihovem sodelovanju.*)
- Pomen *odnosa StD – otrok:* empatija, entuziazem, toplina, prijaznost, humor... - občutek slišnosti, sprejetosti in razumevanja.

Kako varovati glas otroka? - II

- *Participacija otroka v procesu sprejemanja zanj pomembnih odločitev, ni le to, da začnemo pogovor z otrokom.*
- ČAS vs. jasno vzpostavljen DOGOVOR O NAČINU SODELOVANJA.
- ✓ Komunikacija na neverbalen način.
- ✓ Vpliv na vsebino srečanja.
- ✓ Priprava na srečanje in nadzor nad deljenjem informacij.
- ✓ Uporaba različnih medijev za varovanje otrokovega glasu (kartice, dnevnik, ropotuljica, zvonček, znaki...).

Participacija otroka v sistemu rejništva

Ne pomeni, da mora
biti otrok udeležen
vedno in povsod

Ne pomeni ustreči
vsemu, kar si otrok
želi

Ne pomeni otroku
prepustiti odločitev
takrat, ko je odrasli
ne zmoremo sprejeti

Pomeni pa vzpostavljanje varnega prostora, da se sliši glas otroka

Skoraj vsak otrok v
rejništvu ima
skupno vsaj eno
travmatično
izkušnjo: **biti
odvzet staršem in
biti odstranjen iz
doma in družine.**

Washington Fosters

Otrok v rejništvu in travma – potreba **po širšem pogledu** na travmo otrok v rejništvu

Veliko govora in študij naslavlja travmatične izkušnje otrok v rejništvu, ki so se otroku zgodile **pred namestitvijo v rejniško družino**. Malo študij pa se osredotoča tudi na tipe in vzorce travmatičnih izkušenj, ki se otroku v rejništvu zgodijo **med namestitvijo v rejništvo** in **po namestitvi v rejništvo** (ob vstopu, prehodu v odraslo življenje) (Riebschleger, Day in Damashek, 2015).

OTROK V REJNIŠTVU IN KOMPLEKSNA RAZVOJNA TRAVMA

Študije iz tujine kažejo:

- **70 %** otrok, ki se znajdejo **v sistemu rejništva** ima izkušnjo **vsaj dveh OIO**, ki se jih povezuje s **kompleksno travmo** (Greeson idr., 2012)
- **90 % otrok v rejništvu** je doživelo v svojem življenju **vsaj en travmatični dogodek**, **polovica pa kar 4 ali več** (Fratto, 2016).
- **19 % otrok v sistemu rejništva** kaže znake **PTSD** (Kolko idr., 2010).

Izpostavljenost 4 ali več OIO, potencialno travmatičnim izkušnjam je povezana **z razvojno kompleksno travmo** (glej npr. Felitti idr. 1998; van der Kolk, 2023).

Otrok v rejništvu in kompleksna travma

- Otroci v rejništvu so **pred vstopom v rejniško družino** pogostokrat doživeli **kompleksne obremenjujoče izkušnje v primarni družini** (fizično, čustveno, spolno nasilje; fizično, čustveno zanemarjanje; pričevanje nasilju v družini, težke izgube staršev, sorojencev (zaradi bolezni, smrti, zaprtja v zaporu, preselitve, nujnega odvzema iz družine...) **in drugod** (medvrstniško nasilje, nasilje v skupnosti, vojne travme, rasno in kulturno travmo ipd.)
- **Različna poimenovanja: KOMPLEKSNA TRAVMA – MULTIPLA TRAVMA – C-PTSD – RAZVOJNA TRAVMA – RELACIJSKA TRAVMA – TRAVMA V NAVEZANOSTI – POLIVIKTIMIZACIJA – KUMULATIVNA TRAVMA – ZGOŠČENA TRAVMA** → več različnih OIO oz. travm, ki jim je otrok izpostavljen daljši čas, pogostokrat že od najbolj zgodnjih let.
- **Gre za otroke, ki prihajajo iz DRUŽIN, KI V SISTEMU PREDOLGO ČASA NISO DOBILE USTREZNE CELOSTNE POMOČI IN PODPORE – ZATO SO DELEŽNE KRIZNEGA SD (gašenje požarov) → TRAVMA POVZROČENA V SISTEMU ZO!**

7 področij razvoja otroka, na katera vpliva travma (Cook idr. 2005)

1. **Navezanost** (težave z mejami, nezaupanje in sumničavost v odnosih, socialna izoliranost, medosebne težave, težave pri uglaševanju na čustva drugih, težave pri „vstopanju v čevlje“ drugih)
2. **Biologija iz. nevrobiologija** (senzorno-motorične razvojne težave; težave s koordinacijo, ravnotežjem in tonusom; somatizacija; kronične zdravstvene težave skozi celotno življenjsko obdobje: npr. bolečina v medenici, astma, avtoimune bolezni ipd.)
3. **Regulacija afekta** (težave z avtoregulacijo, poimenovanjem in izražanjem čustev in potreb)
4. **Disociacija oz. spremembe v zavesti** (izrazito menjavanje stanj zavesti, amnezija, depersonalizacija, derealizacija, dvoje ali več stanj zavesti, težave s spominom na konkretne dogodke)
5. **Regulacija vedenj** (težave z regulacijo impulzov za samodestruktivna vedenja; „patološka“ samotolažilna vedenja (npr. kompulzivna masturbacija, zibanje gor-dol); težave s spanjem; motnje hranjenja; zloraba substanc; pretirana ustrežljivost in podredljivost; opozicionalna vedenja; težko razume in se podredi pravilom; re-uprizarjanje travme (npr. seksualizirana igra).
6. **Kognicija** (težave z regulacijo pozornosti; težave z izvršilno funkcijo; pomanjkanje radovednosti; težave s procesiranjem novih informacij; težave s fokusiranjem in dokončevanjem nalog; težave z objektivno konstantnostjo; težave z načrtovanjem in predvidevanjem problemov; težave z razumevanjem odgovornosti; učne težave; težave na področju jezikovnega razvoja; težave na področju orientiranja v času in prostoru)
7. **Koncept o samem sebi** (manko kontinuiranega, predvidljivega občutka sebe; slab občutek separiranosti od drugih (slabe meje med mano in tabo); težave s telesno samopodobo; nizka samozavest; sram in krivda).

FOSTER KIDS
GET A TRASH BAG
AND 10 MINUTES
TO PACK UP
THEIR LIVES.

Let's talk about that.

Travma povzročena v procesu nameščanja v R, med namestitvijo v R in po zaključku R

- **NUJNI ODVZEMI OTROKA** (Trivedi, 2019; Garcia, 2019), še posebej, če *niso bili izvedeni na razumevanju travme utemeljen način*. Vsak odvzem, četudi je nujen, je za otroka travmatičen – gre za **težko izgubo**, ki pomembno zaznamuje otroka.
- **PREHOD V REJNIŠTVO**, ki je **proces neizogibno povezan z izgubami, travmo in žalovanjem** (Mitchell, 2018; Herrick & Piccus, 2009). Izguba stika z biološko D (starši, sorojenci (ločevanje sorojencev ob nameščanju v R kot travma!), starimi starši, prijatelji, šolo, učitelji, skupnostjo...
- **V PRIMERIH NAMESTITVENE NESTABLINOSTI**, ko O nima stabilne namestitve v eni rejniški D, ampak **se ga prestavlja iz ene v drugo** (Clark idr., 2020) ali iz rejniške D v stanovanjsko skupino, zavod... Raziskave iz tujine kažejo, da imajo **otroci, ki so povrženi nestabilnemu rejništvu, dvakrat večjo verjetnost, da bodo razvili vedenjske težave**, v primerjavi z otroki v rejništvu, ki živijo v stabilni rejniški namestitvi (Dorsey idr., 2012).

- **TRAVMA POVZROČENA V REJNIŠKI DRUŽINI:**

- Raziskave iz tujine kažejo, da nekateri otroci v rejništvu **doživljajo OIO tudi v rejniških družinah** (Riebschleger, Day in Damshek, 2015).
- Študija Univerze J. Hopkins je pokazala, da je pri otrocih v rejništvu **4 x večja verjetnost, da bodo spolno zlorabljeni, kot pri njihovih vrstnikih**, ki ne odraščajo v rejništvu. Pri otrocih **v stanovanjskih skupinah in zavodih je ta verjetnost 28 krat bolj verjetna**.
- Ena tretjina mladih odraslih, ki so v otroštvu živeli v rejniških družinah, in sodelovali v raziskavi, je poročala o tem, da **se je v R družinah z njimi ravnalo slabo** (Pecora idr., 2006).
- Travma izidi so najvišji za **mlade ženske, ki so pred in v času namestitve v R družino doživele spolno nasilje/zlorabo** (Breno in Galupo, 2007).

- **TRAVMA POVEZANA S POGOSTIMI SPREMEBAMI** (npr. menjave RD, šol, skupnosti (kraja, regije), **menjavanje SD, ki delajo na primeru**).

- Menjave intenzivirajo občutek težkih izgub v otroku, kar lahko vpliva na jačanje negativnih vedenjskih odzivov (eksternalizacija) (Fisher, Mannering, Stoolmiller, Tkashi in Chamberlain, 2011).
- Eksternalizirajoča vedenja (razbijanje po hiši, izbruhi jeze...) so **POGOSTOKRAT ODZIV na** travmatični dogodek - npr. **na izgubo matične ali rejniške družine** (ob menjavi rejniških družin) (CSWE, 2012).
- Odvzemi iz rejniške družine, premestitve v novo rejniško družino lahko postanejo **dodatna travmatična izkušnja, ki še doda k obsegu kumulativne travme**.

- **TRAVMA V PRIMERIH, KO OB PREHAJNJU IZ REJNIŠTVA NI CELOSTNIH PODPOR ZA MLADOSTNIKA** (hitro prekinjeno rejništvo) (Salazar idr., 2013)

Prihodnost – na razumevanju travme utemeljen rejniški sistem, tudi v Sloveniji?

- V tujini vznikajo:
- **na razumevanju travme utemeljeni sistemi zaščite otrok** (Atwool, 2016; Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019; Bunting idr. 2019; Kuhn idr., 2019)
- **na razumevanju travme utemeljeni sistemi rejništva** (Beyerlein and Ellin Bloch, 2014; Riebschleger, Day in Damashek (2015; Fratto, 2016)
- **na razumevanju travme utemeljena sodišča** (Sickmund, 2016; McKenna in Holtfreter, 2020)
- **na razumevanju travme utemeljeni odzivi policije** na otroka z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja (Hickle, 202?)